

CUMHURBAŞKANLIĞI SİSTEMİNDE YENİLENEN BAKANLIK LOGOLARININ SEMBOLLER AÇISINDAN ESKİLERİ İLE KIYASLAMALI ANALİZİ

Dr. Öğr. Üyesi Engin UĞUR*

ÖZET

Kurumsal kimliğin görsel boyutunu oluşturan logo ve logotype, kurumların bilinirliği açısından önemli bir misyona sahiptir. Son yıllarda her alanda artan çok sayıdaki işletme çeşitliliği ve fazlalığı arasında ön plana çıkabilmek adına logo ve logotype konusu ciddiye alınmaktadır. Bundan dolayı son yıllarda yoğun bir şekilde logo yenileme ve revizyon çalışmalarının yaşandığı görülmektedir. Bu değişime devlet kurumları da katılmıştır. Hizmet alanı kurumsal yapısı değişikliğe uğrayınca birçok devlet kurumu buna paralel olarak ismi aynı kalsa bile logo yenileme yoluna gitmektedir.

Ülkemizde 24 Haziran Cumhurbaşkanlığı seçimi sonrasında yönetim yapısında gerçekleşen değişimin bir sonucu olarak bakanlık sisteminde değişim yaşanmıştır. Bu değişimle birlikte tüm bakanlık logolarında da değişikliğe gidilmiştir. Değişimin en belirgin yönü tüm bakanlık logolarının form olarak tek tip bir yapıya dönüştürülmesidir. Bu tek tip yapıda sadece iç kısımda yer alan semboller bakanlığı görsel açıdan tanımlamaktadır.

Bakanlık isminin değişmesi veya birleşmesinden kaynaklanan veya sadece yeni sistemin bir gerekliliği olarak yenilenen bakanlık logolarında eski logoda yer alan sembollerin revize edildiği veya yeni sembollerin kullanıldığı görülmektedir. Makalede yeni bakanlık logoları arasından rastgele seçilenlerde yer alan sembollerin geçirdiği evrim ve sonuçları değerlendirmeye alınmıştır.

Anahtar Sözcükler: Logo, Sembol, Bakanlık, Yenileme

*İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Teknik Bilimler MYO., İstanbul/TÜRKİYE engines@istanbul.edu.tr

A COMPARATIVE ANALYSIS OF MINISTRY LOGOS RENEWED IN PRESIDENTIAL SYSTEM WITH THE OLD ONES IN TERMS OF SYMBOLS

Assist. Prof. Engin UĞUR*

ABSTRACT

Logo and logotype, which form the visual dimension of corporate identity, have an important mission for the recognition of institutions. In recent years, the subject of logo and logotype has been taken seriously in order to emphasize the importance of the increasing number of enterprises in all areas. Therefore, it has been observed that there have been extensive renewals and renovations of the logo in many corporations and state institutions are no exception. When the organizational structure of a service area has been altered, many government agencies have started the process of logo renewal, even if their name remains the same.

As a result of the change in the structure of the administration after the presidential election on June 24, Turkey experienced a change in the Ministry system, hence the change in all the ministerial logos. The most obvious aspect of change is the transformation of all ministerial logos into a single-type structure as a form. In this single-type structure, only the symbols in the middle represent the ministry visually.

When two ministries are merged or the name of a ministry is changed or it is mainly the requirement of the new system, the old logo symbols are revised or new symbols are used. In this article, the evolution and results of the symbols in the random selection of the new ministerial logos were evaluated

Keywords: Logo, Symbol, Ministry, Renovation

*Istanbul University Cerrahpaşa technical sciences vocational school, İstanbul/TURKEY engines@istanbul.edu.tr

1. GİRİŞ

Son yıllarda çok yoğun yaşanan rekabetin bir sonucu olarak işletmeler bilinirlik açısından çok yönlü atılımlar yapmaktadırlar. Özel kuruluşlar gibi belediyeler, devlet bankaları, devlet üniversiteleri, vb. kamu kurumları da kurumsal kimlik çalışmasına önem vermektedirler. Kurumsal kimliğin önemli bir aşamasını günün koşullarına cevap verecek logo tasarımı oluşturmaktadır. Artan bu önemden dolayı logo tasarımının çok profesyonel ellerden çıkması gerekmektedir.

Logo tasarımında kullanılacak tasarım elemanlarının (tipografik unsur, renk, görsel ve vb.) kurumu en üst düzeyde ifade edecek yapıya sahip olması gerekir. Logo tasarım elemanlarının taşıdığı bu ağır sorumluluktan dolayı en uygun seçim yapılmalıdır. Günümüzün çok zengin çeşitliliği içinde doğru seçimi yapabilmek bilgi beceri ve konuya vakıf olmayı gerektirmektedir. Logo tasarım elemanları arasında geniş bir yelpazeyi semboller oluşturmaktadır. Semboller ifade gücü yüksek tasarım elemanları olarak tasarımcının işini kolaylaştıran bir yapıya sahiptir. Logo tasarımında önemli olan kuruma en uygun sembolün tasarlanması veya hazır semboller arasından en uygun olanın seçilmesidir.

2. SİMGE/SEMBOL NEDİR?

Simge en geniş anlamıyla “kendinden başka bir şeyi yansıtarak ya da temsil ederek görünür kılan im” diye tanımlanmıştır. Bu imleme bir figür, nesne, beti, gösterge, sözcük biçiminde olabilir. Bu nedenle, simge “toplumsal, kültürel, uzlaşımalsal im” diye de tanımlanmıştır (Bobaroğlu, 2014: 3). Sembol kavramı üzerine çalışmalarıyla bilinen Necmettin Ersoy, sembol kavramını şöyle tanımlamaktadır: “Belirli bir insan, nesne, grup ya da düşünceyi veya bunların birleşimin temsil eden ya da bunların yerine geçen iletişim ögesidir. Bir başka deyişle, bir nesnenin imajı olan veya soyut bir şeyi göz önüne seren bir nesne veya canlıdır. Örneğin köpek sadakatin, terazi adaletin sembolüdür.” (Ersoy, 2000: 12). Sembol belirli bir nesnel olay ya da olgunun, düşünsel kaynaklı bir kavram veya kendi kavramının açılımları ve çağrışımlarıyla karşılaştırılmasından doğar.

Bir yaklaşıma göre de semboller “evrenselleşmiş sessiz bir dildir”. Sözcüklerle ifade etmek yerine bu şekilde görseller ve semboller kullanarak hedeflediğimiz anlatımın daha dikkat çekici olarak iletilmesini sağlayabilir (Okur 2014: 117). Simge/sembol, Frolov’un ifadesiyle; ‘hem işareti(im) hem de imgenin gizil güçlerini(potansiyellerini) bir araya getirir; bunları iletişim bağlamında gerçekleştirir’(Frolov 1990:131). Dolayısıyla en basit simgesel bir ifadenin bile aslında geniş ve derin bir içeriğe sahip söylenebilir. Modern psikolojinin kurucusu J.Lacan da semboller için böyle der: ‘Semboller yapılaşmış bir dildir. Sembollerin nereden geldiğini değil, ne anlatmak istediklerini çözmek gerekir’(J.Lacan,Laplace J.,Pontalis J.B.1 967:474).

Semboller işaretlere göre çok daha derin bir anlam ve içerik zenginliğine sahiptir. İşaretler genelde bir şeyi işaret etmek gibi bir işleve sahipken, semboller bu iletişim boyutunun çok ötesinde anlamlandırmaya çalışana yeni kapılar açar. Yaygın ve etkin iletişimi hedefleyen işaretlerin aksine semboller daha kapalı, izleyenin niteliklerine, bilgi ve kültürüne, deneyimlerine

ve algı gücüne göre şekillenirler (Ersoy 2016: 258). Sembolü anlamak için, içinde var olduğu çevreyi ve dünyayı bilmek gerekir. Sembollerle yaşam olguları arasında, düşlerde yaşanan olaylarla, daha önce tanık olduğumuz ya da bizzat yaşadığımız sahneler arasında gizli bağlantılar vardır (Durand 1998: 9). Bir kimliğin şekille ifadesi olan semboller, aynı zamanda onun insan belleğinde oluşturduğu görüntülerin tamamıdır (Livingston 1994: 187).

Semboller, evrensel anlam ve algı boyutlarına sahip bir iletişim biçimidir. Sembollerin iletişim hızının, diğer tür iletişim biçimlerine, örneğin yazılı iletişime göre son derece hızlı olduğunu söylemek mümkündür. Sembollerin kapalı, izleyenin niteliklerine, bilgi ve kültürüne, deneyimlerine ve algı gücüne göre şekillenen bir yapısı vardır. (Uçar 2004: 31)

Görsel 1. Sembol/simgе örnekleri

2.1. Logo Tasarımında Sembol Kullanımı

İnsanlık tarihi boyunca sembolün, grafik alanında ise amblemin (logo) ayrı bir önemi vardır. “Grafik tasarım bir bakıma semboller sanatıdır. Grafik tasarımcısı bu dalın özünde yer alan, kısa sürede yoğun ve kavramsal bir iletiyi iletme işlevini, görsel bir yapıda tasarlarken sembolik yaklaşımlardan faydalanır. Amblem tasarımında soyutlaştırılmış görsel nesnelere yani sembollerden sıkça yararlanılmaktadır. Amblemlerde kullanılan sembollerin, gösterileni, anlamı ve yansıtılabilirliği noktası amblem tasarımında dikkat edilmesi gereken önemli bir konu olduğu söylenebilir. Detaylardan arındırılmış ve sadeleştirilmiş bu görsel iletişim örnekleri, pek çok toplumda dolaylı iletişim öğeleri olarak etkin şekilde kullanılmıştır. Çevremizi kuşatan sembollerin iletişimi kolaylaştıran ve algılamayı sağlayan önemli elemanlar olduğunu söylemek mümkündür. Uçar (2004: 92), “grafik tasarım ve tasarımcının kökenlerinin, hissettiklerini, korkularını, mesaj ve beklentilerini çizimle anlatmaya çalışan ilkel insana kadar uzandığını, bu iletişim boyutunu keşfeden insanın, sembolik yapıyı keşfettiğini ve bu yapının gösterdiğinden çok şey ifade edebildiğini öğrendiğini” söylemiştir.

Çoğu zaman sembolleşmiş nesnelere, stilize edilip sadeleştirilerek kullanılır. Bu, detaylardan arındırma süreci biçim oluşturma aşamasında gerek kavramın aktarılması, gerekse kullanım açısından kolaylık sağlar. Günümüze ulaşan çoğu soyut sembol, başlangıçta resimsel bir biçime sahip çizimlerin stilizasyonunun ve zaman süzgecinden geçmiş bir arındırmanın sonucudur. Görsel belleğin sadeleştirilmiş biçim ve formları daha rahat algılayabildiği ve daha kolay hatırlayabildiği olgusu ise, bilimsel ve fizyolojik bir gerçektir.

Görsel 2. Sembolün kullanıldığı grafik tasarım örnekleri

3. YENİ BAKANLIK LOGOLARINDA YER ALAN SEMBOLLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ VE BULGULAR

24 Haziran 2018 Tarihinde yapılan seçimle Cumhurbaşkanlığı sistemine geçilmiştir. Yeni yönetim sistemi ile birlikte bakanlıklarda önemli değişiklikler yaşanmıştır. Bu yapısal değişimle birlikte kurumsal kimliğin önemli bir parçasını oluşturan logo değişikliğine gerek duyulmuştur. Birleşen veya görev alanları değişen bakanlıklardan başlayarak tüm bakanlıkların logoları yenilenmiştir. Bazı bakanlık logolarında eski logolara bağlı kalınarak bunların yenilenmesi yoluna gidilirken bazı bakanlıkların logoları eski logolardan tamamen bağımsız bir yapıda oluşturulması yoluna gidilmiştir. Bazı bakanlıklar birleştikleri için iki bakanlığı tanımlayan yeni logolar oluşturulmuştur. Değerlendirme işlemi, sadece yenilenen bakanlık logolarında yer alan sembollerin tanımlamasından oluşmaktadır. Yapılan değerlendirme, yenilenen logoların grafik tasarım/görsel iletişim tasarımı açısından veya estetik açıdan performansının ortaya konulması değildir.

Buradaki değerlendirme işlemi; eski bakanlık logosunda yer alan sembollerin tanımlanmasını konu almaktadır. Değerlendirmede yeni logoda yer alan simgenin ortaya çıkış prosesinin anlaşılabilmesi için, eski bakanlık logoları ile karşılaştırılması yapılmıştır.

24 Haziran sürecini takiben tüm bakanlık logoları form olarak standart hale getirilmiştir. En dışta dairesel zincir formu mevcuttur. Dış zincir daire içinde Cumhurbaşkanlığı'nı temsil eden 16 tane yıldız (bugüne kadar kurulan 16 Türk Devletini temsili olarak) bir çember oluşturacak şekilde eşit aralıklarla dizilidir. İçteki ince daireler arasında bakanlığın ismi yer alır. Ortadaki boş alan bakanlığı tanımlayan sembellere ayrılmıştır.

Görsel 3. Bakanlık logolarının standart formu

3.1. Birleşen Bakanlıkların Logoları

3.1.1. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı - Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ile Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı birleştirilerek, Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'na dönüştürülmüş. Eski bakanlıkların birbirinden çok farklı faaliyet alanlarının yanı sıra logoları da çok farklı görsel yapıya sahipti. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı logosu bakanlığın faaliyet alanını tanımlayan ev ve el çağrışımı yapan çizgiler ile aile bireylerini ifade eden sembollerden oluşan bir tasarıma sahip. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı logosu bakanlığın baş harflerini çağrıştıran çizgilerin yer aldığı bir tasarıma sahip. Yeni Bakanlığın logosu eski bakanlık logolarından bağımsız olarak güvence diğer bir ifade ile kuşatmayı ifade eden iki yana açılmış el sembolleri ile ortada ay yıldızın yer aldığı bir tasarıma sahip. İki bakanlığın logosunda yer alan sembollerden bağımsız olarak tasarlandığı görülmektedir. Logoda yer alan semboller;

1. Yukarıya doğru açılmış ellerin profil silueti
2. Dikey konumda ay ve yıldız

Görsel 4. Eski Bakanlık Logoları

Görsel 5. Yeni Bakanlık Logoları

3.1.2. Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı - Orman ve Su İşleri Bakanlığı

Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı ile Orman ve Su İşleri Bakanlığı birleştirilerek, Tarım ve Orman Bakanlığı'na dönüştürülmüştür. Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı logosu faaliyet alanına uygun olarak başak ve ayçiçeği sembolleri yer almaktaydı. Orman ve Su İşleri Bakanlığı logosunda ise yine faaliyet alanına uygun akasya ağacı, kuş ve su damlası sembolleri yer almaktaydı. Yeni Bakanlığın logosunda faaliyet alanları veya bakanlığın baş harflerini tanımlayan bir

sembolün kullanılmadığı görülmektedir. Soyut bir anlam taşıyan geometrik bir tasarım tercih edilmiştir. Logoda yer alan semboller;

1. Yatay konumda küçük oranlarda ay yıldız
2. Ay yıldızın hemen üzerinde ise aynı kaynaktan çıkan üç yay şekli(şeklin sembolik anlamı hakkında kamuoyuna henüz bir bilgi verilmemiştir)

Görsel 6. Eski Bakanlık Logoları

Görsel 7. Yeni Bakanlık Logosu

3.2. Sembolleri Revize Olan Bakanlık Logoları

Bu bölümde yer alan bakanlık logolarında, semboller açısından büyük değişiklikler yapılmıştır. Genelde temel semboller korunarak sınırlı değişiklikler (revizyonlar) yapılmıştır.

3.2.1. Milli Eğitim Bakanlığı

Eski Milli Eğitim Bakanlığı logosu, eğitimi ve aydınlanmayı sembolize eden kitap ve meşale sembolleri ve bu sembolleri dairesel kuşatan yaprak tacı ve bakanlık yazısından meydana gelmekteydi. Yeni Milli Eğitim Bakanlığı logosunda, kitap ve meşale sembolleri aynen kalırken yarım dairesel yaprak tacı ve T. C. kısaltması yerine tam açılımlı bakanlık yazısı daire şekline dönüştürülmüştür. Logonun dış kısmı ise tüm bakanlıkların standart yapısına sahip

Görsel 8. Milli Eğitim Bakanlığı eski ve yeni logosu

3.2.2. Adalet Bakanlığı

Eski Adalet Bakanlığı logosunda kırmızı zemin üzerine siyah gövdeli ve beyaz kefli terazi, adaleti temsil eder. Evrensel sembollerin başında gelen terazi sembolü, adalet karşısında herkesin eşit haklara sahip olduğunun bir simgesidir. Kılıç, adalet dağıtımındaki yaptırım gücünü sembolize etmektedir. Kitap ise hukuk kurallarının yer aldığı yazılı kaynakları sembolize etmektedir. Yeni Bakanlık logosunda yine kırmızı zemin üzerine tüm semboller dışı(beyaz) olarak tasarlanmıştır. Böylece kırmızı zemin üzerinde semboller daha belirgin (görülür) hale gelmiştir. Eski logoda terazinin ortasında yer alan açık kitap sembolü kaldırılarak yeni uygulamada

terazinin altında profil konumunda açık kitap sembolü yerleştirilmiştir. Ayrıca eski logoda kılıcın ucu terazinin yatak kısmını geçerken yeni logoda terazinin yatay kısmında sonlandırılmıştır.

Görsel 9. Adalet Bakanlığı eski ve yeni logosu

3.2.3. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı

Eski Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı logosu, iki tarafı köşeli iki tarafı oval dikdörtgen yapıya sahip alan içine yerleştirilmiş mavi ve yeşil katmanların arasında dışarıya doğru genişleyen beyaz alanın yer aldığı bir tasarıma sahipti. Mavi ve yeşil katmanların arasındaki dışa doğru genişleyen beyaz alan tabii kaynakları tasvir etmektedir. Yeni logoda, eski logodan esinlenilerek yine iki katman arasındaki yerin altından çıkan alev simgesi kullanılmıştır. Eski logo ile kıyaslandığında yeni oluşturulan simgenin anlam açısından başarılı bir görsellik ortaya koyduğu görülmektedir.

Görsel 10. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı eski ve yeni logosu

3.3. SEMBOLLERİ DEĞİŞEN BAKANLIK LOGOLARI

3.3.1. Ticaret Bakanlığı

Eski Ticaret Bakanlığı logosunda mavi, lacivert ve yeşil renklere sahip pervaneye benzer şeklin ortasında ay yıldız yer almaktadır. Farklı renklere sahip pervaneye benzer görsel, ticaret hayatındaki hareketliliği, çeşitliliği ve döngüyü ifade etmektedir. Yeni Ticaret Bakanlığı logosunda, üzerine üç adet dişi (beyaz), iç içe geçmiş ay simgesi ve bu simgenin içinde de yine dişi ay yıldız yer almaktadır. Eskisinden çok farklı şekilde tasarlanan yeni bakanlık logosu, Tarım ve Orman Bakanlığı logosu gibi verdiği mesajın ne olduğu konusunda öngörülebilir bulunmak mümkün görülmemektedir.

Görsel 11. Ticaret Bakanlığı eski ve yeni logosu

3.3.2. Sağlık Bakanlığı

Eski Sağlık Bakanlığı logosunda, ay yıldız içinde elini yıldıza doğru uzatan insan sembolü yer almaktadır. Açık mavi renkli elini yukarıya doğru uzatan insan figürü ile sağlıklı olma sembolize edilmekteydi. Yeni Sağlık Bakanlığı logosunda Hermes'in kadusesi olarak bilinen ve Hipokrattan bu yana kullanılan evrensel tıp simgesine geri dönüldüğü görülmektedir. Günümüzün enformasyon imkânları ile tüm dünyadaki özel ve kamu kurumlarına ait her türlü görsele çok kolay ulaşılabilmektedir. Böyle zengin bir yapıda Sağlık Bakanlığının kendine özgü ve günümüzün modern yapısı ile harmanlanmış sembollerden meydana gelen bir görsel kimliğe sahip olması daha uygun olabilirdi.

Görsel 12. Sağlık Bakanlığı eski ve yeni logosu

SONUÇ

24 Haziran Cumhurbaşkanlığı seçimi ile yeni yönetim yapısı hayata geçmiştir. Bu yeni yönetim sistemi ile birlikte bakanlıklarda önemli değişiklikler olmuştur. Bakanlıklardaki değişikliklerle birlikte kurumsal kimlik yapılarında standart bir yapıya geçilmiştir. Yeni sistemde bakanlıklar Cumhurbaşkanlığına bağlı olmalarından dolayı, tüm bakanlık logoları, Cumhurbaşkanlığı forsundan yola çıkılarak tasarlanan standart bir formun içinde yer alan sembollerden oluşmaktadır. Tüm bakanlık logoları, dairesel dışta yer alan 16 yıldız logoların ortak yapısını oluşturmaktadır. Görsel algı açısından fark oluşturan tek unsur logoda yer alan simgeler olmaktadır. Bazı bakanlık logolarında eski semboller revize edilerek kullanılırken bazı bakanlık logolarında yeni sembollere yer verilmiştir. Tüm sembollerin kırmızı beyaz olmaları da görsel algı açısından optik farklılığı büyük oranda azaltmaktadır. Bakanlıklara ait logo tasarımlarında, devlet ciddiyetinin ön plana geçtiği, özerkliğe dair dikkat çekiciliğince geri plana çekildiği görülmektedir.

Bakanlık logolarında yaşanan değişimin en önemli kısmını standart forma geçiş oluşturmuş. Sembol/simgelerde yapılan değişiklik ve revizyonlar ikinci planda kalmış. Logoların toplumun tüm katmanları tarafından kolay algılanması amacıyla yaygın ve klasik simge/semboller seçilmiş.

Ülkelerin dünyadaki diğer ülkeler arasında görsel bilinirliğini sağlayan temel unsur bayraklardır. Bayraktan sonra görsel açıdan o ülkenin en üst devlet kurumlarının amblem ve logoları ön plana çıkmaktadır. Çok uzun yıllar değişmeden tüm dünyada klasikleşmiş bir logoya sahip olmak önemli bir değerdir. Bakanlık logolarındaki değişikliklerin bir fırsat olarak değerlendirilerek evrensel bir yaklaşım tarzı ile tasarlanmış olması gerekirdi. Fakat semboller açısından yapılan değerlendirmede, değişimin başarılı olduğu logolar yanında çok önemli bir fark arz etmeyen logoların olması ülkemizin tanıtımı ve bilinirliği açısından bir kayıp olarak düşünülebilir.

KAYNAKÇA

- Bobaroğlu, M. (2014) "Simge Kavramı ve Simgesel Düşünme", Anadolu Aydınlanma Vakfı, İstanbul
- Çoroğlu, Ç. (2002) *Modern İşletmelerde Pazarlama ve Satış Yönetimi*, Alfa Yayınları, İstanbul
- Durant, G. (1998) *Sembolik İmgelem, İnsan Yayınları, İstanbul*
- Ersoy, E. (2016) "Anadolu Kültürlerinin Sembol Olarak Modern sanata Yansımaları", *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Yıl: 4, Sayı: 27
- Frolov, B. (1990) "Tarih Öncesi Sembolizmin İlkeleri", *Felsefe Dergisi*
- Lacan, J, J, Laplace, J. Pontalis. B. (1967) *Vocabulaire de laPsychoanalyse* . Paris
- Lunt, P. and Livingstone, S. (2013) "Media studies' fascination with the concept of the public sphere: critical reflections and emerging debates", *Media, culture & society*, 35 (1)
- Okur, Ç.(2014)"Bilimsel Sembollerin ve Grafik Denklemlerin Tasarımda Kullanılması", *Anadolu Üniversitesi Sanat & Tasarım Dergisi*, 6 (6)
- Rand, P. (1994) *Looking Closer Critical Writings on Graphic Design*, Allworth Press,
- Tepecik, A. (2002) *Grafik Sanatlar, Tarih Tasarım Teknoloji*, Detay Yayınları, Ankara
- Uçar F. T. (2004) *Görsel İletişim ve Grafik Tasarım*, İnkilap Yayınevi, İstanbul

İNTERNET KAYNAKLARI

- <https://fatihhayrioglu.com/font-face> (Erişim, 05.02.2019).
- <https://tr.freeimages.com/premium/cargo-shipping-symbols-> (Erişim, 05.02.2019).
- <http://www.logoloji.com.tr/66-> (Erişim, 04.02.2019).
- <https://www.dr.com.tr/Kitap/Kahya-Ve-Klara> (Erişim, 07.02.2019).
- <https://www.mediatick.com.tr/blog/logo-> (Erişim, 06.02.2019).
- <http://vektorelcizim.net/turkiye-cumhuriyeti-bakanliklari-vektorel-yeni-logolari>(Erişim, 10.02.2019).
- <http://buyukkeyif.com/savas-cekile-sait-maden-uzerine/>(Erişim, 06.07.2019).
- <http://savascelikdesign.com/> (Erişim, 06.07.2019).